

УДК 821

Скрипник Т.М.

Скрупник Т.М.

**МЕТОДИЧНІ НОТАТКИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИЙОМІВ
МІЖПРЕДМЕТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДИСЦИПЛІН І ПОРІВНЯЛЬНОГО
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ
СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ (ВИВЧЕННЯ ПОЕЗІЇ Т. ШЕВЧЕНКА
В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ)**

**METHODOLOGICAL NOTICES ABOUT PROBLEMS
OF USING THE WAYS OF INTERDISCIPLINARY INTEGRATION
OF SUBJECTS AND COMPARATIVE LITERATURE CRITICISM
IN THE PROCESS OF THE PROFESSIONAL EDUCATION
FOR THE STUDENTS-PHILOLOGISTS (ABOUT STUDYING
T. SHEVCHENKO'S POETRY IN THE CONTEXT OF THE WORLD
LITERATURE)**

У статті змістова структура складається з 5 частин: методичні нотатки, літературознавчі студії, матеріал для роботи студентів, матеріал для аналітичної роботи, висновки. У методичних нотатках увазі студентів запропоновано кілька основних прийомів роботи з текстами у білінгвальній презентації. У літературознавчих студіях автором представлено основні методи досліджень взаємодії національних традицій, запозичення тем, сюжетів, образів героїв у літературному просторі. Для студентів представлено список творів для прочитання і для підготовки до заняття, а також орієнтовні завдання і запитання. Зміст аналітичної роботи допоможе визначити особистісні паралелі у біографіях поетів, які спонукали до створення типологічних образів літературних героїв, контактних жанрових і поетичних паралелей, рецепцій тощо. Розглянуто особливості створення художнього героя у трагічних ситуаціях, образ якого відлунює власні національні й історичні ідеї та традиції у творах Дж. Байрона, М. Лермонтова і Т. Шевченка. Особливу увагу приділено дослідженню прийому персоніфікації образів природи і філософському осмисленні долі людини через образи природи у творах Р. Бернса і Т. Шевченка.

У статті на засадах методики міжпредметної інтеграції дисциплін і порівняльного літературознавства проаналізовано тематику, сюжети, образи героїв поетичних творів Т. Шевченка, Дж. Байрона, М. Лермонтова і Р. Бернса як представників романтизму і сентименталізму в літературі. Зроблено висновок про почесну роль поезії Т. Шевченка у загальнонаціональному літературному процесі. Показана висока оцінка його творчості відомими літературними діячами.

Ключові слова: методичні нотатки, міжпредметна інтеграція дисциплін, порівняльне літературознавство, білінгвальне вивчення поезії, поетична творчість Т. Шевченка.

Одним із шляхів формування широко освіченої особистості у нових соціально-політичних умовах розвитку України є вивчення української літератури у контексті загальнонаціонального світового літературного процесу. Вирішення зазначеної проблеми можливе на засадах методики міжпредметної інтеграції дисциплін і порівняльного літературознавства.

Теоретичні дослідження Д. Наливайка «Теорія літератури й компаративістика», В. Будного і М. Ільницького «Порівняльне літературознавство» стали науково-методичним підґрунтям для нашої роботи.

Мета і завдання. Розкрити перед студентами почесне місце поезії Т. Шевченка у розвитку світового літературного процесу, самобутність його творчості; навчити працювати з творами і джерелами інформації мовою оригіналу.

Методичні нотатки. 1. У процесі навчання літератури доводиться презентувати поетичні твори українською, російською та іноземною мовами і при цьому слід дотримуватися вимоги про єдність мови у конкретному часі і місці дії, тобто про створення мовної ситуації на занятті. Зазначена вимога стосується і білінгвальної ситуації на заняттях з вивчення української літератури у взаємозв'язках зі світовою, представленою мовою оригіналу. Звертаючись до засад особистісно зорієнтованої педагогіки, вважаємо, що потрібно врахувати знання студентів з іноземної мови і розподілити студентів на групи відповідно до їхніх можливостей.

2. Ураховуючи умови білінгвального спілкування в Україні, вважаємо за доцільне попереджати про зміну мови і попередити слухачів про те, якою мовою вона буде наведена. Доречно також робити невеликі паузи (2 – 3 сек.) для того, щоб увага слухачів могла переключитися на сприйняття іншої мови.

3. Іномовні цитати першого пред'явлення, згідно методики навчання іноземної мови, слід подавати як словникову роботу: з'ясувати лексичне значення невідомих слів, записати їх на дошці, обов'язково слід повторити вголос лексичні одиниці – прийом вербалізації лексики як засіб уведення в активний словник.

4. Іномовні тексти подаються як роздатковий матеріал. Ефективною буде робота з текстами, представленими на комп'ютері. У нашій роботі портрети поетів, цитати і матеріал з літературознавства презентовані на слайдах.

Робота зі студентами. 1. *Індивідуальні завдання.* Представити мультимедійні презентації матеріалів про творчість Дж. Байрона, М. Лермонтова, Т. Шевченка, Р. Бернса. Підготувати виразне читання вірша Р. Бернса «Моя любов – рожевий квіт» у перекладі М. Лукаша та англійською мовою «A red, red rose».

Підготувати поетичні версії віршів Р. Бернса «A red, red rose», «The winter it is past».

2. *Загальні рекомендації.* Прочитати поеми Дж. Байрона «Корсар», «Шильонський в'язень», «Прометей», драму-містерію «Каїн» та ін. М. Лермонтов: «Мцирі», «Боярин Орша», «Пісня про царя Івана Васильовича, молодого опричника та удалого купця Калашнікова». Т. Шевченко: «Кавказ», «Гайдамаки»; прочитати «Барвінок цвів і зеленів», «Ой діброво – темний гаю», «Ликері», «Дівча любе, чорнобриве», романс-пейзаж «То не буйний вітер в полі», романс-балада «Вітер в гаю розмовляє», романс-монолог «Ой чого ти почорніло, зеленее поле» та ін. Р. Бернс: «Джон Ячмін», «Чесна бідність», вірші «До ромашки, підрізаної плугом у квітні 1786 року», «Моя любов – рожевий квіт» та ін.

3. *Орієнтовні підсумкові запитання і завдання:*

- Які генетико-контактні зв'язки ви відмітили у творах Т. Шевченка, Дж. Байрона, М. Лермонтова?
- Що є спільного в образах героїв Т. Шевченка, Дж. Байрона, М. Лермонтова?
- Що об'єднує творчість і долі Т. Шевченка і Р. Бернса?
- Чому Т. Шевченка, Р. Бернса вважають народними, навіть національними поетами?
- Яка роль поезії Т. Шевченка у світовій літературі?
- Прочитайте улюблені твори Т. Шевченка і поетичні версії творів Р. Бернса.

Літературознавчі студії. У порівняльному літературознавстві сформувалися особливі тенденції і школи досліджень взаємозв'язків української й інонаціональної літератур. *Генетичний (генеалогічний) метод* розглядає подібні літературні явища в історичному зв'язку для визначення наявності або відсутності спорідненості між ними. *Контактологічний метод*

зосереджений на вивченні безпосередніх зв'язків між синхронними явищами і оперує такими категоріями як вплив, запозичення, міграція, рецепція. *Генетико-контактний підхід* досліджує взаємодії національних традицій, запозичення тем, сюжетів, образів героїв у міжлітературному часі й просторі. Логічно, що створені раніше літературні явища породжують нові теми, сюжети, образи на іншому національному літературному ґрунті [1, с.23-79]. У практику навчання літератури також увійшли такі поняття як *типологічна подібність, генетичні, контактні зв'язки*, застосування яких сприяє формуванню аналітичного мислення студентів в умовах розширення культурного простору. Зазначені у літературознавчих студіях дефініції досліджуються у процесі аналізу ідей та образів героїв поем Дж. Байрона «Шильонський в'язень», «Корсар», «Прометей», «Каїн» та ін Це герої-бунтівники, герої-повстанці. Образ Дж. Байрона та його художніх героїв мали значний вплив на творчість багатьох європейських митців. У поемах М. Лермонтова «Боярин Орша», «Мцирі», «Пісня про царя Івана Васильовича, молодого опричника та удалого купця Калашнікова», у поемі Т. Шевченка «Гайдамаки», написаної відповідно до традицій романтизму, теж діють герої з незвичайною долею. Багато в чому вони наслідують образи героїв Байрона, але *кожен новостворений образ художнього героя відлунює власні національні й історичні ідеї та традиції*, а кожен твір має специфічні риси й виконує особливі функції у національній літературі.

Відповідно до висловленого у літературознавчих дослідженнях, у нашій роботі про зв'язок поезії Т. Шевченка зі світовою літературою вважаємо обґрунтованою позицію першого представлення творчості Дж. Байрона, як видатного поета і теоретика європейського романтизму. Також у послідовному представленні нами ураховано історіографію життя поетів і час створення розглянутих поем.

Матеріал для аналітичної роботи

Образи великих грішників у творах Дж. Байрона, М. Лермонтова, Т. Шевченка.

Дж. Байрон (G.N.N. Byron, 1788-1824). Ліричні твори Дж. Байрона були для читачів ХІХ ст. яскравим прикладом нової поезії, втіленням нових естетичних засад, нового художнього мислення. Новим і незвичайним був образ ліричного героя, сильної, волелюбної, неупокореної особистості. Песимізм ліричних героїв Байрона був обумовлений несумісністю високих мрій і життєвих реалій, і це надавало образу героя романтичної загадковості, незбагненності. Як поет-романтик, Дж. Байрон звертався до сюжетів із Біблії. У ліричній драмі-містерії «Каїн» («Cain», 1821) головний герой, перший грішник на землі після Адама і Єви, зображений не як братовбивця, а як людина, яка постала проти сваволі Бога. Він вважав винуватцем усіх своїх нещастя не тільки Бога, але й батьків і свого брата Авеля і переступив закони людяності. Зіткнення Каїна з поняттям про смертність людини, як Божого наміру, призвела до усвідомлення себе заручником, не спроможним вирватись за рамки обмеження внаслідок гріховності його рідних.

Каїн: The beauty and thy love – my love and joy,
The rapturous moment and the placid hour,
All we love...

To Death – the unknown!.. [2, с. 518].

Дослівно: Краса і твоя любов – моя любов і насолода.

Захоплення момент і безтурботний час –

Всі ми любили...

Померти – це невідомість...

Ангел: Але ти вбивця брата!

Хто може захистить тебе від сина!

За апокрифічною легендою, Каїна вбив його сліпий син Лемех. У поемі Байрона Каїн – це неупокорена особистість, яка знаходиться у трагічних обставинах і відстоює втрачене право на вічне життя, навіть ціною злочину. Вчинок Каїна спровокував низку нових злочинів і смертей.

Образи великих грішників, сюжети братовбивства, вбивства батьків і дітей представлені в багатьох літературах світу.

М. Лермонтов (1814-1841). У 2014р. ми відзначили 200-річчя з дня народження геніїв української й російської поезії Т. Шевченка і М. Лермонтова. Творча доля змусила їх стати поетами-романтиками, поетами-борцями, поетами-вигнанниками.

М. Лермонтов, поет-романтик, у багатьох творах звертався до найтрагічніших моментів історії свого народу. У поемі «Боярин Орша» (1835-1836) він створив художню картину побуту і людських стосунків часів царювання Івана Грізного. В основі сюжету поеми «Боярин Орша» лежать події Лівонської війни. відомості про яку згадуються в «Історії держави Російської» М. Карамзіна. Також цікавим є той факт, що поет взяв за епіграф до I глави рядки із поеми Байрона «Паризина», до 2 і 3 глав – із поеми «Гяур». Такий факт вкотре засвідчив інтерес М. Лермонтова до творчості Дж. Байрона, вплив англійського поета на його поезію, збагачення тематики, ідейного змісту, системи образів, метафорики російської поезії.

Герої М. Лермонтова, захищаючи свою честь, як і біблейський герой Байрона, змушені вчинити вбивство. Поет змалював образ боярина Орші як сильної особистості, двічі поставленої перед вибором: або захистити свою честь, або загинути. Боярин Орша відстоював свою батьківську честь, але заради цього високого поняття він згубив життя єдиної дочки, яка покохала простолюдина.

На дочь он кинул злобный взгляд...
Боярин к двери подошел;
В последний раз в нее взглянул,
Не вздрогнул, даже не вздохнул
И трижды ключ перевернул
В ее заржавленном замке..

А под окном меж диких скал
Днепр беспокойный бушевал.
И в волны ключ от двери той
Он бросил сильною рукой...

Боярин Орша, як справжній патріот, бився насмерть з лівонцями і в останню хвилину життя, тяжко поранений, вибачив Арсенія і свою дочку за їхнє кохання.

Т. Шевченко (1814-1861). Як поет-романтик, Т. Шевченко теж звертався до найтрагічніших сторінок історії своєї Батьківщини у вірші «Кавказ», поемі «Гайдамаки», надрукованої у 1842р. та ін. Як згадував П. Мартос, він дав Т. Шевченко почитати книгу М. Чайковського «Вернигора», надруковану у Парижі у 1838р. П. Мартос зазначав, що зміст «Гайдамаків» і більшу частину подробиць повністю взято звідти (Эпизоды из жизни Шевченко // Вестник Юго-Западной и Западной России. – 1863. – кн.10. – С. 35-36). Ці відомості підкреслюють зв'язок поеми зі світовою літературою.

У поемі «Гайдамаки» герой-бунтівник Гонта прагне свободи і справедливості. Але обставини його життя настільки жорстокі, що він змушений переступити закони людяності. Можна здогадатися, що раніше у нього була особиста трагедія: його діти були католиками. Вірний даній присязі нищити католиків, він наказав убити ксьондза, вчителя дітей, змусив дітей зізнатися у своїй вірі й убив їх.

А сьогодні, сини мої,
Горе мені з вами!
Поцілуйте мене, діти!
Бо не я вбиваю,
А присяга!

Поклав обох, із кишені
Китайку виймає,
Поцілував мертвих в очі,
Хрестить, накриває..

Убивство дітей для Гонти – це страшний протест проти насильства ляхів, це крик його душі, бажання захистити рідний край від поневолювачів. Він великий грішник! Але ми вражені його почуттями і бажанням відновити справедливість. Поет створив образ Гонти як безкомпромісно чесною людини, непоступливого борця за незалежність Батьківщини. Історично відомо, що Гонта був жорстоко закатований ляхами. Герої Т. Шевченка – це сильні особистості, яких

не може зламати горе. У смертельній боротьбі у них немає вибору між життям і смертю. Вони обирають смерть для своїх ворогів – навіть ціною власного життя.

Інший герой, Ярема Галайда, мстить ляхам за зневажену честь своєї дівчини, за смерть її батька та всіх простих людей. Але у поемі звучить також і тема щирого кохання, яке переважить ненависть і жорстокість. Кохання урятує Ярему від загибелі, він знайде Оксану і буде з нею разом.

«І кажуть, що вкрали	Гайдамаки
Дочку його, коли знаєш.»	Гуляють, лютують;
«Дочку, у Вільшані?»	Де пройдуть – земля горить,
«У титаря, коли знавав.»	Кров'ю підпливає...
«Оксано! Оксано!» –	За титаря ляхам платить...
Ледве вимовив Ярема,	За Оксану... та й зомліє,
Та й упав додолу...	Згадавши Оксану...

Образи природи і кохання у творчості Т. Шевченка і Р. Бернса.

Р. Бернс (1759-1796). У розвитку багатонаціонального літературного процесу трапляються дивовижні збіги, що досліджуються у тематиці творів, образах героїв письменників, навіть в їхніх долях, хоча жили вони в різні часи, в різних країнах. Роберт Бернс народився у Шотландії, у маленькому селі. Його родина мешкала у глинобитному будинку, критому соломой. Після виходу другої поетичної збірки Р. Бернса називали «Шекспір Шотландії», ласкаво запрошували в аристократичні салони Единбургу, по-дружньому картали за деякі «крайнощі» мужицької музи, радили звернутися до античної тематики, натякали на можливість його блискучої кар'єри. Непоступливість і прямота поета-фермера швидко розхолодили багатьох столичних покровителів, і після кількох сутічок з ними він знову повернувся до свого плуга. Деякий час працював на таможні. Тяжка праця підірвала його здоров'я, він помер від хвороби серця у 37 років.

Поет збирав і записував фольклор, оспівував життя простих людей у дзвінких піснях і баладах «Джон Ячмінь», «Чесна бідність» та багатьох інших, які одразу запам'ятовувалися, ставали народними. Він персоніфікував образи природи, філософськи осмислював її життя як життя людини. Особливо трагічно цей погляд представлено у вірші «Нещаслива доля» («Зсушив, зв'ялив, оббив мій лист злий вітер-недосвіт»- перекл. М. Лукаша), де він порівнював людську долю з життям природи. Його любов до природи не знала меж – вона поширюється на звірів і рослин, на мишу, вивернуту з нори під час оранки, на підстреленого зайця, на підрізану плугом польову квітку (вірш «До маргаритки...»).

Любовна лірика Р. Бернса стала шедевром світової літератури. Найвідомішим є вірш «A red, red rose» («Моя любов – рожевий квіт в весінньому саду...» – перекл. М. Лукаша). У вірші поет використав прийом онімізації: свою кохану він означив словом Любов з великої літери, а своє почуття, любов до неї – як апелятив, з маленької. На жаль, у деяких перекладах цей прийом не збережено.

Мотиви творів Р. Бернса відчутні у творчості Дж. Кітса, П.Б. Шеллі та навіть у пейзажній ліриці Дж. Байрона. Творчість Т. Шевченка теж у багатьох аспектах суголосна з творами Р. Бернса. Цікавим є той факт, що Р. Бернс писав шотландською мовою, яка сприймалася як діалект англійської, Т. Шевченко – українською, в той час не рекомендованою для друку. Тому їх і назвали народними. Але їхня творчість має набагато ширші обрії, ніж у народних поетів.

Р. Бернса вважають видатним діячем Шотландського Відродження, Жоден поет не здобував такої раптової і всенародної популярності, як Р. Бернс. Багато його творів було покладено на музику і стали відомими у Шотландії народними піснями: вірш «A red, red rose», балади «Джон Ячмінь», «Чесна бідність» та ін.

Т. Шевченко. Поет був добре обізнаний з творчістю Р. Бернса за надрукованими у журналах перекладами І. Козловського. Він називав Р. Бернса «поетом народним і великим». Як і шотландський поет XVIII ст., Т. Шевченко філософськи осмислював образи природи,

персоніфікував їх. У кожному творі він передав особистісне сприйняття світу. Образи природи ставали в його поезії символами людини, її любові, очікувань, страждань. Особливо яскраво це представлено у вірші «Ой діброво – темний гаю», романсі-пейзажі «То не буйний вітер в полі», романсі-монологу «Ой чого ти почорніло, зеленее поле», романсі-баладі «Вітер в гаю розмовляє». У вірші «Барвінок цвів і зеленів» через образи природи відтворено трагізм людської долі, одночасно й гармонію явищ природи. Прийом персоніфікації природи, осмислення трагедії життя людини через образи природи присутні й у вірші «Нещаслива доля» Р. Бернса. Любовна лірика Т. Шевченка сповнена краси простих людських почуттів – вірш «Дівча любе, чорнобриве». У вірші «Ликері» він звертається до коханої дівчини: «Моя ти любо! Мій ти друже!» І ці слова свідчать про його щире кохання, але воно виявилось неподілимим.

Музичність поезії Т. Шевченка, звертання до кращих зразків народної творчості стало значним чинником у фольклоризації творів. Багато віршів було покладено на музику композиторами М. Лисенко, К. Стеценко, Л. Ревуцьким, Б. Лятошинським.

У творчості поетів-романтиків Дж. Байрона, М. Лермонтова, Т. Шевченка можна знайти багато типологічних образів, контактних жанрових і поетичних паралелей, рецепцій, у біографіях – багато особистісних паралелей. І. Франко називав Р. Бернса і Т. Шевченка поетами-новаторами. Е.Л. Войнич у збірці «Шість ліричних поезій» схарактеризувала їх як національних поетів. Духовний зв'язок поезії Т. Шевченка, Дж. Байрона, М. Лермонтова, Р. Бернса потребує глибшого компаративного аналізу.

Список використаних джерел

1. Будний В. Порівняльне літературознавство / В. Будний, М. Ільницький. – К. : Дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 430 с.
2. Byron G.G.. Cain : A Mystery // Byron G. Gordon / The Poetical Works. – London : Oxford University Press. Humphrey Milford, 1935.– p.511-536.

The substantial structure of this paper consists of 5 parts: methodological notes, literary Studio, material to work with students, the material for analysis, conclusions.

In the methodological notes we suggest to the attention of the students the rules about a few basic techniques of working with texts in bilingually presentation.

In the literary studios author presents the basic methods of research of interaction of national traditions, borrowing themes, plots, characters in a literary space.

For students presents a list of the poems that to be read and to prepare for the lesson, and also the approximate problems and issues.

The content of the analytical work will help define personal parallels in the biographies of poets that lead to the creation of typological images of literary characters, contact the genre and poetic parallels, receptions, etc. A special features of the image of a hero is described in a tragic situations, an image which resonates own national and historical ideas and traditions in the works of G. Byron, M. Lermontov and T. Shevchenko. Special attention is paid to the study of the reception of the personification of images of nature and philosophical understanding of human destiny through the images of nature in the works by R. Burns and T. Shevchenko.

The article is based on the methodology of interdisciplinary integration of disciplines and comparative literature analyzes themes, plots, characters of the poetic works by T. Shevchenko, G. Byron, M. Lermontov, R. Burns as representatives of romanticism and sentimentalism in the literature.

There was made the conclusion about the role of honorary poetry of T. Shevchenko in the national literary process. The high evaluation of his work knowns by famous literary figures.

Key words: *methodological notes, interdisciplinary integration of disciplines, comparative literature, bilingual study of poetry, poetic works of Taras Shevchenko.*